

Жорницька Анастасія Ігорівна,
аспірантка кафедри публічного управління та державної служби
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6305-5447>
e-mail: lozovaya.ai@ukr.net

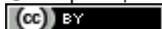
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Статтю присвячено аналізу реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану в Україні. Досліджено вплив повномасштабної війни на практику публічного управління в регіонах, трансформацію управлінських повноважень та зміну форматів взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. Обґрунтовано, що воєнний стан суттєво змінює умови реалізації державної політики, посилюючи безпекові пріоритети та водночас актуалізуючи потребу в збереженні мінімальних демократичних стандартів на місцевому рівні. Показано, що можливості участі та форми взаємодії залежать від безпекового статусу території: у прифронтових і високоризикових регіонах переважають управлінські рішення швидкого реагування, у деокупованих і постраждалих громадах центральними є питання відновлення та соціальної підтримки, тоді як у відносно безпечних регіонах зберігається потенціал для консультацій, партнерств і залучення мешканців. Встановлено, що основні ризики для демократичних стандартів виникають у разі недостатньої обґрунтованості тимчасових обмежень, відсутності визначених строків їх дії та обмеженого зворотного зв'язку. Доведено, що ефективна реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану потребує запровадження зрозумілих і передбачуваних регіональних процедур взаємодії, які поєднують вимоги безпеки з відкритістю, підзвітністю та доступними каналами комунікації. Зроблено висновок, що інституційне закріплення таких підходів на регіональному рівні сприяє збереженню довіри до публічної влади, підвищує результативність управлінських рішень і створює передумови для подальшого розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: *державна політика, громадянське суспільство, регіональний рівень, воєнний стан, публічне управління, участь, підзвітність.*

Як цитувати: Жорницька А. І. Реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану. *Теорія та практика державного управління*. 2025. Вип. 2 (81). С. 271–288. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2025-2-16>

© Жорницька А. І., 2025

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Вступ. Сучасний розвиток громадянського суспільства в Україні відбувається в умовах тривалої безпекової кризи та дії правового режиму воєнного стану, що істотно впливає на зміст і механізми реалізації державної політики. Війна зумовила необхідність оперативного реагування органів публічної влади, концентрації ресурсів і перегляду управлінських пріоритетів, насамперед на регіональному рівні, де безпосередньо поєднуються управлінські рішення, локальні потреби та можливості громад. За цих умов особливої актуальності набуває питання реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства, оскільки саме вона визначає інституційні рамки взаємодії влади й громадськості та впливає на рівень довіри й суспільної згуртованості.

Воєнний стан посилив трансформації в системі публічного управління, зокрема у співвідношенні повноважень між державними органами та органами місцевого самоврядування. Ці трансформації мають нерівномірний характер і значною мірою залежать від безпекового статусу території. У прифронтових та деокупованих регіонах управлінські рішення здебільшого ухвалюються в режимі швидкого реагування, що обмежує використання традиційних форм участі та публічності. Натомість у відносно безпечних регіонах зберігаються ширші можливості для планування, консультацій і розвитку партнерських відносин з організаціями громадянського суспільства. Така диференціація створює різні умови для реалізації державної політики на місцях і потребує наукового осмислення.

Зміна управлінських умов безпосередньо впливає на характер взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. З одного боку, війна посилила їхню роль у наданні допомоги населенню, підтримці внутрішньо переміщених осіб та реалізації ініціатив відновлення. З іншого боку, посилення безпекових обмежень і концентрація управлінських ресурсів актуалізують ризики звуження демократичних стандартів, зокрема відкритості, підзвітності та участі. У цьому контексті ключовим завданням державної політики стає пошук балансу між вимогами безпеки та необхідністю збереження мінімальних процедур взаємодії з громадянським суспільством. Саме тому аналіз реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану є важливим напрямом сучасних досліджень у сфері публічного управління та адміністрування.

Огляд літератури. Проблематика розвитку громадянського суспільства та реалізації відповідної державної політики в Україні ґрунтовно представлена в сучасних українських і міжнародних дослідженнях, однак її регіональний вимір в умовах воєнного стану залишається недостатньо систематизованим.

Теоретичні засади інституціоналізації громадянського суспільства як критерію демократичного розвитку розкрито у працях Н. І. Крицкалюк «Інституціоналізація громадянського суспільства як основний критерій демократичного розвитку», де акцентовано увагу на взаємозв'язку зрілості громадянських інститутів і якості публічного управління.

Окремий масив досліджень присвячено взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. Зокрема, у праці А. М. Круглашова «Громадські Ради як комунікатор між владою та організованою громадськістю:

регіональний досвід та потенціал розвитку» [6]. розглянуто інституційні механізми комунікації на регіональному рівні, тоді як В. І. Цимбалюк у своїй праці «Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану» [16] аналізує трансформацію форм участі та ризики звуження демократичних процедур у період воєнного стану.

Суттєвий внесок у розуміння впливу війни на громадську участь зроблено в дослідженні «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні» Ради Європи авторами Гвоздік О., Черногуб Н., Гвоздович Ю., Кебало В., Петренко – Лисак А. [1], де показано зміну форматів залучення громадян і посилення ролі волонтерських мереж за одночасного ускладнення доступу до формалізованих процедур участі.

Регіональний аспект проблематики розкрито в праці Дорофєєва О.В. та Дубинки О.М. «Особливості функціонування та потенціал місцевого самоврядування в умовах воєнного стану» [2], присвячених функціонуванню місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Пирога І.С. та Пирога М.І. у своїй праці «Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного часу» [9] наголошують, що децентралізація стала чинником збереження управлінської спроможності громад, водночас війна загострила фінансові та організаційні обмеження їх розвитку. У контексті відбудови підкреслюється роль органів місцевого самоврядування у мобілізації ресурсів і залученні громадян до визначення пріоритетів розвитку.

Міжнародні дослідження доповнюють ці підходи, акцентуючи на соціальних наслідках війни для регіонів і громад та необхідності збереження простору для діяльності громадянського суспільства як умови демократичної стійкості (Mezentsev K., Mezentsev O. War and the city: Lessons from urbicide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*) [18].

Водночас у наукових публікаціях недостатньо уваги приділено комплексному аналізу реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства саме на регіональному рівні з урахуванням відмінностей безпекової ситуації та ресурсної спроможності територіальних громад, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті є обґрунтування особливостей реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах правового режиму воєнного стану в Україні та визначення управлінських підходів, що дають змогу поєднати безпекові вимоги із збереженням мінімальних демократичних стандартів взаємодії влади й громадськості.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становить поєднання підходів публічної політики та інституційного аналізу, що дозволяє розглядати розвиток громадянського суспільства як напрям державної політики, реалізація якої на регіональному рівні відбувається через конкретні управлінські рішення, процедури та форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. Дослідження організовано як аналітичний огляд нормативних, наукових та експертно-аналітичних джерел із фокусом на воєнні умови функціонування регіонального управління.

У роботі застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу для узагальнення підходів до реалізації державної політики й ролі громадянського суспільства в кризових умовах. Порівняльний метод використано для зіставлення умов і практик реалізації політики в регіонах із різним безпековим статусом та для виокремлення відмінностей у доступності інструментів участі. Описовий метод дав змогу систематизувати типові управлінські практики взаємодії на місцях (координаційні платформи, гуманітарні формати співпраці, комунікаційні канали). Методи системного та структурно-функціонального аналізу застосовано для визначення зв'язків між управлінськими трансформаціями у воєнний період, спроможністю органів влади та зміною ролі організацій громадянського суспільства у забезпеченні соціальної підтримки й відновлення.

Емпіричною базою дослідження слугували: чинне законодавство України у сфері діяльності громадських об'єднань; українські наукові публікації з проблематики публічного управління та взаємодії влади й громадськості в умовах воєнного стану; експертні та аналітичні звіти про стан громадянського суспільства в Україні; а також окремі міжнародні дослідження й рекомендації щодо громадської участі та стандартів взаємодії в умовах надзвичайних режимів.

Основні результати дослідження.

Державна регіональна політика в Україні має чітке законодавче визначення. Так, відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики», державна регіональна політика трактується як система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, спрямованих на забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, економічних, демографічних та інших особливостей регіонів, а також їх етнічної й культурної самобутності [11].

Нормативно-стратегічним підґрунтям реалізації цієї політики виступає Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. У документі наголошено, що актуалізація Стратегії зумовлена необхідністю врахування наслідків повномасштабної агресії РФ, посилення ролі безпеки та стійкості, а також ув'язки регіонального розвитку з процесами відновлення України й виконанням євроінтеграційних зобов'язань. Важливо, що Стратегія підкреслює орієнтацію на культуру партнерства та співробітництва, спрямовану на взаємодію органів влади, місцевого самоврядування та громадян, а реалізацію політики передбачає на основі комплексного територіально-орієнтованого підходу з урахуванням специфіки функціональних типів територій і фокусу на відновленні інфраструктури, економічної активності та публічних послуг [12].

Наукова дискусія додатково конкретизує зміст змін у регіональній політиці в умовах війни. Так, В. І. Захарченко зазначає, що повномасштабна агресія росії зумовила потребу перегляду підходів до регіонального розвитку відповідно до оновлень законодавчої бази та положень Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, при цьому серед ключових напрямів реагування виокремлюються збереження засад децентралізації, урахування масштабів втрат регіонів і громад та формування інструментів відновлення [3].

Реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану відбувається за суттєво змінених управлінських умов, і найбільш виразно це проявляється на регіональному рівні, де поєднуються безпекові виклики, соціальні потреби населення та практичні можливості публічної влади. Саме на рівні областей і територіальних громад ця політика набуває прикладного змісту, оскільки реалізується через щоденні управлінські рішення щодо організації допомоги, забезпечення базових послуг, підтримки внутрішньо переміщених осіб, відновлення інфраструктури та взаємодії з організаціями громадянського суспільства. Аналітичні оцінки засвідчують, що спроможність громадянського суспільства до самоорганізації й участі у розв'язанні суспільно важливих завдань значною мірою пов'язана з якістю інституційного середовища та практиками взаємодії з публічною владою, зокрема на регіональному рівні [15].

Воєнний стан вплинув на механізми реалізації державної політики також через трансформацію повноважень і практик діяльності органів публічної влади на місцях. Важливо, що ці зміни не є однаковими для всієї території країни: вони залежать від безпекової ситуації, близькості до бойових дій, стану інфраструктури та масштабів гуманітарних потреб. У наукових публікаціях, присвячених місцевому самоврядуванню у воєнний період, підкреслюється, що правовий режим воєнного стану змінює порядок здійснення повноважень органів місцевого самоврядування і впливає на характер управлінських рішень залежно від реальних умов конкретної території [7]. Відповідно, регіональний рівень доцільно розглядати як сукупність різних управлінських умов, у межах яких ті самі механізми участі можуть бути доступними в одних громадах і тимчасово обмеженими в інших.

Водночас зміна управлінських умов не означає скасування правових засад діяльності організацій громадянського суспільства. Базові гарантії свободи об'єднання та правового статусу громадських об'єднань визначені законом, що унеможливорює підміну правових процедур неформальними практиками «допуску» або «недопуску» до взаємодії [10]. У площині реалізації державної політики це означає, що навіть за наявності безпекових обмежень зберігається вимога передбачуваності управлінських рішень і недопущення вибіркості у взаємодії з організаціями громадянського суспільства.

Емпіричні дані щодо громадської участі під час воєнного стану показують, що найбільші труднощі виникають не лише через сам факт обмежень, а через спосіб їх запровадження і комунікації: коли бракує доступної інформації, зрозумілих пояснень, визначених строків та каналів зворотного зв'язку, знижується довіра і ускладнюється участь навіть у тих форматах, які є безпечними [1]. Отже, для регіонального рівня важливою стає практична вимога: тимчасові зміни у процедурах відкритості та участі мають бути обґрунтованими, строковими й комунікованими у безпечному обсязі, а також супроводжуватися доступним механізмом звернень і відповідей.

Паралельно війна посилила роль організацій громадянського суспільства як партнерів у підтримці населення, волонтерській допомозі та гуманітарних ініціативах. Соціологічні матеріали засвідчують масштабну адаптацію організа-

цій до воєнних умов і значну включеність у реагування на потреби громад [17]. Для реалізації державної політики на регіональному рівні це має два наслідки: по-перше, організації громадянського суспільства надають важливу інформацію про актуальні потреби та реальну ситуацію на місцях, яку адміністративні органи не завжди можуть швидко зібрати й узагальнити, по-друге, зростає потреба у зрозумілих правилах співпраці, щоб взаємодія не залежала від особистих контактів, а розподіл підтримки та доступ до програм був максимально передбачуваним і підзвітним.

Таким чином, регіональний вимір реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану визначається поєднанням двох завдань: забезпечення безпеки та швидкого реагування, з одного боку, і збереження мінімальних демократичних правил взаємодії влади з громадянським суспільством – з іншого. Саме дотримання чітких процедур і правил зменшує ймовірність необґрунтованої закритості там, де її не вимагає реальна безпекова ситуація, та підтримує довіру як важливу умову керованості й суспільної згуртованості на місцях.

У цьому контексті важливим для аналізу реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства є урахування неоднорідності регіональних умов, у яких ухвалюються та виконуються управлінські рішення. Воєнний стан зумовив різні управлінські режими на території країни, що безпосередньо впливає на доступні форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. Дослідники підкреслюють, що рівень громадської участі та відкритості процедур у період війни значною мірою залежить від безпекової ситуації та типу території, а універсальні управлінські рішення не завжди є ефективними в різних регіональних умовах. У наукових публікаціях, присвячених місцевому самоврядуванню у воєнний період, підкреслюється, що визначальним чинником для регіональної політики стає безпековий статус території та віддаленість від активних бойових дій, а отже – відмінними є як управлінські завдання, так і доступність звичних інструментів планування, консультацій і участі [2].

Для цілей аналізу доцільно застосовувати робочий поділ територій за безпековим статусом, який дозволяє виявити особливості реалізації державної політики на регіональному рівні. Йдеться, зокрема, про прифронтові та високоризикові території, деокуповані та постраждалі громади, а також відносно безпечні регіони. Такий підхід узгоджується з науковими оцінками, відповідно до яких повноваження органів місцевого самоврядування та практики їх взаємодії з громадянським суспільством у період воєнного стану істотно залежать від фактичних умов функціонування території [7].

У прифронтових і високоризикових регіонах реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства здійснюється в умовах постійної загрози безпеці, що обумовлює пріоритет оперативних управлінських рішень і централізацію координаційних функцій. У таких умовах основні форми взаємодії з організаціями громадянського суспільства зосереджуються навколо гуманітарної допомоги, волонтерської діяльності та підтримки населення, тоді як участь у стратегічному плануванні або публічних консультаціях є обмеженою або від-

кладеною. Водночас правові засади діяльності громадських об'єднань залишаються чинними, що зобов'язує органи публічної влади уникати вибіркових підходів до взаємодії та забезпечувати передбачуваність управлінських рішень навіть у складних безпекових умовах [10].

У деокупованих і постраждалих громадах акценти реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства зміщуються у бік відновлення, соціальної підтримки та реінтеграції населення. Тут взаємодія з організаціями громадянського суспільства набуває особливого значення у процесах надання допомоги ветеранам, внутрішньо переміщеним особам, сім'ям загиблих, а також у реалізації програм психосоціальної підтримки. Наукові публікації наголошують, що саме у таких громадах зростає потреба в чітких правилах розподілу ресурсів і координації зусиль між владою та громадськістю, оскільки непрозорість або нерівномірність підтримки здатні підірвати довіру до органів публічної влади [13].

У відносно безпечних регіонах зберігається більший потенціал для повноцінної реалізації інструментів державної політики розвитку громадянського суспільства, зокрема консультацій, партнерських програм і залучення громадськості до формування регіональних рішень. Аналітичні звіти засвідчують, що саме в таких регіонах органи публічної влади частіше підтримують сталі форми співпраці з організаціями громадянського суспільства, використовують дорадчі органи та платформи взаємодії, а також поєднують воєнні завдання з довгостроковими цілями розвитку громад [17].

Повномасштабна війна актуалізувала розвиток мережевих форм самоорганізації, які на практиці стали одним із механізмів реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні. Зокрема, у науковій літературі підкреслюється, що в умовах воєнного стану зростає роль волонтерських і благодійних ініціатив, а також інших соціально орієнтованих об'єднань, які формувалися за мережевим принципом гуманітарних штабів і волонтерських центрів; водночас у регіонах розгорнулася мережа громадських хабів і центрів за участі влади, громадськості, бізнесу та донорів. Такі практики державно-громадської взаємодії розглядаються як ресурс для залучення можливостей громадського сектору до відновлення громад і створення безпечного середовища в територіях, що пережили бойові дії та окупацію [4].

Таким чином, регіональний рівень реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану не є однорідним. Він формується як сукупність різних управлінських умов, у межах яких однакові інструменти участі та взаємодії можуть мати різну ступінь доступності або тимчасово не застосовуватися. Це зумовлює необхідність гнучкого, але водночас процедурно визначеного підходу до реалізації політики, що дозволяє враховувати безпекові обмеження та водночас не відмовлятися від базових принципів відкритості, підзвітності та правової визначеності на регіональному рівні.

Потреба в поєднанні безпекових вимог із збереженням мінімальних демократичних правил взаємодії має також нормативну опору в міжнародних підходах до захисту громадянських свобод. У доповіді Генерального секретаря ООН, підготовленій для Ради ООН з прав людини, підкреслюється, що між-

народне право зобов'язує держави поважати права і свободи, без яких громадянське суспільство не може розвиватися, зокрема свободу об'єднання, мирних зібрань і вираження поглядів, а також участь у публічних справах [20]. У практичній площині для регіонального рівня це означає, що тимчасові обмеження процедур відкритості та участі мають бути обґрунтованими, пропорційними й зрозумілими для громадськості, а також супроводжуватися доступними каналами комунікації та зворотного зв'язку.

За таких умов особливого значення набувають інструменти, через які на практиці реалізується державна політика розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні. В умовах воєнного стану ці інструменти зазнають трансформації, однак не втрачають своєї ролі як засобів забезпечення узгоджених дій між органами публічної влади та організаціями громадянського суспільства. Передусім ідеться про координаційні механізми, які у воєнний період стали базовою формою взаємодії на місцях. Аналітичні матеріали свідчать, що саме через регіональні та місцеві координаційні платформи, робочі групи, гуманітарні штаби й спільні інформаційні канали відбувається практична реалізація рішень у сферах допомоги населенню, підтримки внутрішньо переміщених осіб та реагування на наслідки бойових дій [16].

Координаційні формати у воєнний час, як правило, мають прикладний характер і спрямовані на вирішення нагальних завдань. Вони забезпечують обмін інформацією між владою та громадськими структурами, узгодження дій і уникнення дублювання ресурсів. Водночас такі формати не завжди мають чітко визначений правовий статус або процедурні правила, що створює ризики нерівного доступу організацій громадянського суспільства до процесів ухвалення рішень. Дослідники звертають увагу на те, що ефективність координації значною мірою залежить від прозорості критеріїв залучення та зрозумілості ролей учасників взаємодії [15].

Важливим інструментом реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні залишається комунікація органів публічної влади з громадськістю. В умовах воєнного стану доступ до інформації може обмежуватися з міркувань безпеки, однак повна відсутність пояснень щодо управлінських рішень або зміни процедур негативно впливає на довіру та ускладнює взаємодію. Дослідження Ради Європи щодо впливу воєнного стану на громадську участь підкреслює, що навіть у кризових умовах збереження регулярної та зрозумілої комунікації з населенням і громадськими організаціями є ключовою передумовою підтримання легітимності рішень на регіональному рівні [1].

Окремим елементом інструментарію державної політики розвитку громадянського суспільства виступають консультаційні механізми, які у воєнний період зазнають найбільших обмежень. Проведення широких публічних обговорень або консультацій часто є неможливим, однак це не виключає застосування цільових і обмежених за форматом консультацій у сферах, що не створюють загроз безпеці. Практика свідчить, що навіть спрощені консультаційні формати, спрямовані на обговорення соціальної підтримки, гуманітарних програм або заходів відновлення, сприяють підвищенню якості рішень і зменшенню соціальної напруги в громадах [17].

Не менш важливим інструментом реалізації державної політики на регіональному рівні є підзвітність органів публічної влади у питаннях використання ресурсів і реалізації програм підтримки. У воєнний час підзвітність часто зводиться до мінімально необхідних форм звітування, однак наукові та експертні оцінки підкреслюють, що навіть у таких умовах збереження елементів контролю та пояснення прийнятих рішень є важливою умовою довіри з боку громадськості. Зокрема, йдеться про оприлюднення узагальненої інформації, використання безпечних форматів звітності та визначення відповідальних осіб для комунікації з громадськими структурами [6].

Отже, інструменти реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану не зникають, а трансформуються відповідно до безпекових вимог. Їх ефективність залежить від здатності органів публічної влади поєднувати оперативність і координацію з дотриманням процедурної визначеності, зрозумілої комунікації та мінімальної підзвітності, що створює підґрунтя для збереження довіри й стійкості громад у кризових умовах.

У цьому зв'язку особливої уваги потребує питання легітимності органів публічної влади як чинника реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану. Запровадження правового режиму воєнного стану унеможливорює проведення виборчих процедур, що об'єктивно обмежує традиційні механізми демократичного оновлення влади. За таких умов легітимність управлінських рішень дедалі більше ґрунтується не на виборчому мандаті, а на рівні довіри населення до органів публічної влади та їхніх керівників, а також на сприйнятті ефективності й справедливості управлінських дій на місцях.

У міжнародних аналітичних дослідженнях питання довіри розглядається як ключовий чинник ефективності публічної політики, особливо в умовах криз і надзвичайних ситуацій. У звіті Організації економічного співробітництва та розвитку наголошується, що саме на субнаціональному та регіональному рівнях формується повсякденний досвід взаємодії громадян з владою, який безпосередньо впливає на сприйняття легітимності управлінських рішень. За таких умов передбачуваність дій органів влади, зрозумілість процедур і відкриті канали комунікації з громадськістю розглядаються як інструменти підтримання довіри навіть за відсутності повноцінних демократичних процедур [19].

У наукових дослідженнях з теорії держави та публічного управління легітимність розглядається як соціальне визнання влади, що формується через відповідність управлінських рішень очікуванням суспільства, дотримання процедур і здатність влади забезпечувати публічні блага. У цьому сенсі воєнний стан не скасовує вимог до легітимності, а трансформує механізми її підтримання, зміщуючи акцент із формальних демократичних процедур на практику управління, комунікацію та підзвітність [8].

Для регіонального рівня це означає, що реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства тісно пов'язана зі здатністю органів публічної влади підтримувати довіру через передбачуваність рішень і відкритість у

межах безпекових обмежень. Дослідження українських науковців показують, що в умовах воєнного стану довіра до органів влади значною мірою формується через щоденну практику взаємодії з громадськістю, зокрема у сфері соціальної підтримки, гуманітарної допомоги та відновлення [16].

Емпіричні дані свідчать, що організації громадянського суспільства відіграють важливу роль у формуванні цієї довіри, оскільки вони виступають посередниками між владою та населенням, акумулюють інформацію про реальні потреби громад і сприяють донесенню управлінських рішень до мешканців у зрозумілих формах. Соціологічні дослідження, проведені в період повномасштабної війни, фіксують високий рівень залученості громадських і волонтерських структур до вирішення локальних проблем, що підсилює їхній вплив на сприйняття дій органів публічної влади на регіональному рівні [17].

Водночас відсутність чітких процедур взаємодії або вибірковий характер залучення організацій громадянського суспільства створюють ризики для легітимності регіональної влади. Дослідження впливу воєнного стану на громадську участь, підготовлене за підтримки Ради Європи, вказує на те, що зниження доступності інформації та обмежений зворотний зв'язок негативно впливають на рівень довіри до публічних інституцій навіть за умов високої підтримки держави в цілому [1].

У цьому контексті реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні має враховувати, що довіра і легітимність формуються не лише через результати управлінської діяльності, а й через процеси ухвалення рішень. Навіть у воєнний час значення мають такі елементи, як обґрунтованість рішень, пояснення причин тимчасових обмежень, визначені строки їх дії та наявність доступних каналів комунікації з громадськістю. Саме ці процедурні елементи дозволяють підтримувати мінімальний рівень демократичної взаємодії та забезпечують соціальне визнання управлінських рішень на регіональному рівні.

Поряд із можливостями, які відкриваються для реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану, на регіональному рівні проявляється низка практичних обмежень і ризиків, що ускладнюють її послідовне впровадження. Насамперед ідеться про звуження управлінського простору, спричинене безпековими міркуваннями, коли пріоритет оперативності та захисту населення обмежує застосування звичних інструментів участі та публічності. За таких умов державна політика часто реалізується у спрощених або неформалізованих форматах, що підвищує залежність процесів взаємодії від конкретних управлінських рішень і персональних практик на місцях.

Наукові та експертні джерела фіксують, що одним із ключових ризиків у воєнний період є нерівномірність реалізації державної політики між регіонами. В одних громадах зберігаються канали комунікації та співпраці з організаціями громадянського суспільства, тоді як в інших такі механізми фактично згортаються або функціонують епізодично. Це зумовлює фрагментацію політики розвитку громадянського суспільства та ускладнює формування єдиного управлінського підходу на регіональному рівні [15].

Суттєвим обмеженням реалізації державної політики є також дефіцит інституційної спроможності органів публічної влади на місцях. Воєнні умови призводять до перевантаження управлінських структур, нестачі кадрів, перерозподілу фінансових і організаційних ресурсів на користь першочергових безпекових і соціальних завдань. У таких обставинах питання розвитку громадянського суспільства часто відходять на другий план, а взаємодія з громадськими структурами зводиться до реагування на нагальні запити без довгострокового планування [7].

Окремим ризиком є звуження процедурної визначеності реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства. У період воєнного стану рішення щодо форматів взаємодії, доступу до інформації або участі громадськості нерідко ухвалюються без чітко зафіксованих критеріїв і строків. Дослідження впливу воєнного стану на громадську участь засвідчує, що саме відсутність зрозумілих процедур і пояснень стає одним із чинників зниження довіри до регіональних органів влади, навіть у тих громадах, де загальний рівень підтримки державних інституцій залишається високим [1].

Важливою проблемою залишається і асиметрія доступу організацій громадянського суспільства до процесів реалізації політики на регіональному рівні. За відсутності формалізованих правил взаємодії перевагу можуть отримувати ті організації, які мають усталені контакти з органами влади або більші ресурсні можливості, тоді як локальні ініціативи та менш інституціоналізовані об'єднання залишаються поза процесами ухвалення рішень. Така ситуація суперечить базовим засадам державної політики розвитку громадянського суспільства, яка передбачає рівні умови для участі та підтримки різних форм громадської активності [5].

Попри зазначені обмеження, наявні також практики адаптації державної політики розвитку громадянського суспільства до воєнних умов. Вони пов'язані з поступовим відновленням елементів процедурної визначеності, запровадженням безпечних форматів комунікації, використанням цифрових каналів взаємодії та залученням громадських організацій до реалізації програм соціальної підтримки й відновлення. Соціологічні дослідження засвідчують, що такі адаптивні практики сприяють збереженню активності громадянського суспільства та підвищують ефективність управлінських рішень на регіональному рівні навіть в умовах тривалих кризових викликів [17].

З огляду на тривалість воєнних викликів і поступовий перехід окремих регіонів до етапу стабілізації, реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні дедалі більше пов'язується із завданнями післявоєнного відновлення. Уже в умовах воєнного стану формується запит на такі управлінські підходи, які дозволяють поєднувати реагування на поточні кризові потреби з підготовкою до відбудови територій і відновлення соціальних зв'язків у громадах. У цьому процесі громадянське суспільство розглядається не лише як ресурс екстреної допомоги, а як повноцінний учасник реалізації публічної політики на регіональному рівні.

Аналітичні та експертні матеріали засвідчують, що ефективне відновлення територій у воєнний період і в перспективі післявоєнної відбудови є неможливим без залучення організацій громадянського суспільства до планування

та реалізації регіональних програм. Саме такі організації акумулюють інформацію про реальні потреби населення, рівень соціальної напруги та специфіку локальних проблем, що не завжди оперативно фіксується адміністративними структурами. Це зумовлює їхню роль як важливих партнерів органів публічної влади в процесах підготовки управлінських рішень і реалізації заходів соціальної підтримки та відновлення [17].

Практична реалізація цих завдань на регіональному рівні неминуче пов'язана з управлінською спроможністю місцевого самоврядування, яке забезпечує організацію процесів відновлення в межах територіальних громад. У процесах відбудови в умовах воєнного стану органи місцевого самоврядування фактично стають ключовою ланкою, що забезпечує поєднання базових управлінських функцій (надання послуг, організація життєдіяльності громади) з практичними завданнями відновлення пошкодженої інфраструктури та соціальних об'єктів. У науковій літературі акцентовано, що воєнний стан визначив особливі режими роботи місцевого самоврядування та його взаємодію з військовими адміністраціями; водночас підкреслено, що громади вже під час війни здійснюють заходи з відновлення житла, закладів освіти й охорони здоров'я, об'єктів критичної інфраструктури, а також шукають ресурси для відбудови через державні та міжнародні інструменти підтримки. Дослідники також звертають увагу на те, що децентралізація посилила потенціал територіальних громад і створила умови для активнішого залучення мешканців до визначення пріоритетів відновлення та реалізації проєктів розвитку, що є важливим для збереження довіри й підзвітності у воєнний період [9].

Нерівномірність регіонального розвитку в умовах воєнного стану посилюється відмінностями в економічній спроможності територіальних громад, що безпосередньо впливає на можливості реалізації місцевих програм і підтримки громадських ініціатив. У наукових дослідженнях зазначається, що війна призвела до суттєвих змін у структурі доходів місцевих бюджетів, зокрема через скорочення підприємницької активності, релокацію бізнесу та втрату частини податкової бази в громадах, розташованих поблизу зон бойових дій або на деокупованих територіях. Водночас підкреслюється, що фінансова залежність громад від міжбюджетних трансфертів у таких умовах зростає, що обмежує їхню автономію у визначенні пріоритетів розвитку та підтримці довгострокових партнерств із громадянським суспільством. Це означає, що реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні потребує диференційованих підходів до фінансового забезпечення громад і поєднання бюджетних, донорських та програмних інструментів підтримки, особливо в умовах воєнного стану [14].

У цьому контексті доцільно враховувати просторовий вимір наслідків війни для регіонального розвитку, який безпосередньо впливає на умови функціонування громадянського суспільства та можливості його участі в управлінні. У міжнародних дослідженнях, присвячених впливу війни на розвиток міст і регіонів України, наголошується, що масштабне руйнування міського середовища має не лише матеріальні, а й соціальні наслідки. Зокрема, у праці К. Мезенцева та О. Мезенцева проаналізовано явище цілеспрямованого знищення міського простору в умовах

російсько-української війни та показано, що такі процеси призводять до ослаблення соціальних зв'язків, порушення повсякденних практик і трансформації форм громадянської активності. Автори підкреслюють, що попри масштабні руйнування, у містах, які перебувають під контролем України, зберігається та навіть посилюється роль місцевих ініціатив, громадських об'єднань і горизонтальних форм самоорганізації, що стають важливим чинником стійкості територіальних громад. Водночас в окупованих містах фіксуються ознаки управлінської деградації, зниження участі населення та руйнування інституційних передумов розвитку громадянського суспільства, що ускладнює подальше відновлення і реінтеграцію таких територій. Ці висновки підтверджують доцільність диференційованого підходу до реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні з урахуванням безпекової ситуації та ступеня руйнувань [18].

Узагальнення наведених управлінських, економічних і соціально-просторових чинників дозволяє дійти висновку, що в період відновлення особливого значення набувають інституційні механізми участі, які дозволяють залучати громадськість до визначення пріоритетів розвитку, контролю за використанням ресурсів та оцінювання результатів програм. В умовах України такі механізми мають адаптуватися до безпекових обмежень, однак їх повна відсутність створює ризики втрати довіри й посилення соціальної фрагментації в регіонах.

Практика останніх років демонструє, що в регіонах, де органи публічної влади вже в період воєнного стану починають залучати організації громадянського суспільства до підготовки планів відновлення, гуманітарних і соціальних програм, формується більш стійка модель реалізації державної політики. Соціологічні дослідження фіксують, що такі підходи сприяють підвищенню довіри до рішень влади та зменшенню конфліктності під час розподілу ресурсів [17].

Водночас міжнародні підходи до відновлення після збройних конфліктів підкреслюють важливість поєднання безпекових міркувань із принципами участі, підзвітності та інклюзивності. Документи Ради Європи акцентують увагу на тому, що навіть у кризових умовах державна політика має створювати можливості для безпечної участі громадськості в ухваленні рішень, оскільки це сприяє соціальній згуртованості та довгостроковій стабільності [1].

Таким чином, адаптація державної політики розвитку громадянського суспільства до завдань післявоєнного відновлення на регіональному рівні починається ще в умовах воєнного стану. Вона передбачає поступове відновлення процедурної визначеності, розширення безпечних форматів участі та інституційне закріплення партнерства між органами публічної влади та організаціями громадянського суспільства. Саме такий підхід створює передумови для переходу від кризового управління до сталого розвитку регіонів і забезпечує наступність державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

Отже, реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства на регіональному рівні в умовах воєнного стану відбувається в ситуації підвищеної управлінської напруги, зумовленої безпековими ризиками, зміною пріоритетів публічного управління та перерозподілом ресурсів на користь невід-

кладних завдань. У цих умовах політика розвитку громадянського суспільства набуває прикладного змісту та реалізується переважно через конкретні управлінські рішення і практики взаємодії на місцях.

Встановлено, що регіональна реалізація державної політики розвитку громадянського суспільства є неоднорідною та залежить від безпекового статусу територій. У прифронтових і високоризикових громадах переважають управлінські рішення швидкого реагування та посилена координація, у деокупованих і постраждалих територіях першочерговими стають завдання відновлення й соціальної підтримки, тоді як у відносно безпечних регіонах зберігаються ширші можливості для консультацій, партнерства та залучення громадськості до формування регіональних рішень.

Показано, що основні загрози для демократичних стандартів у процесі реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства пов'язані насамперед із недостатньою процедурною визначеністю. Найбільш чутливими є питання доступу до інформації, обґрунтованості тимчасових обмежень, строків дії та забезпечення зворотного зв'язку з громадськістю, що безпосередньо впливає на рівень довіри до органів публічної влади в регіонах.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану інструменти реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства не скасовуються, а адаптуються. Практично значущими виступають координаційні формати, комунікаційні механізми, цільові консультації та мінімальні форми підзвітності. Їх результативність визначається не стільки формою, скільки наявністю зрозумілих правил залучення, прозорих процедур і недопущення вибіркової у взаємодії.

Доведено, що за відсутності виборчих процедур у період воєнного стану легітимність органів публічної влади на регіональному рівні значною мірою підтримується через довіру населення, яка формується на основі повсякденної практики управління. Передбачуваність рішень, справедливість розподілу ресурсів, регулярна комунікація та залучення організацій громадянського суспільства до вирішення соціально значущих питань виступають ключовими умовами збереження цієї довіри.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом регіональних практик реалізації державної політики розвитку громадянського суспільства за різних безпекових умов, оцінюванням ефективності конкретних інструментів взаємодії (координаційних платформ, комунікаційних процедур, консультацій) та вивченням їх впливу на довіру до органів публічної влади й результативність програм відновлення на рівні територіальних громад і регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гвозд'юк О., Черногуб Н., Гвоздович Ю., Кебало В., Петренко-Лисак А. Дослідження «Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні». *Council of Europe*. 2022. URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85>
2. Дорофеев О.В., Дубинка О.М. Особливості функціонування та потенціал місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2022. С. 100-104. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/45284>

3. Захарченко В.І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків, *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2025. № 1 (31). DOI: 10.15276/EJ.01.2025.2
4. Корнієвський О. А. Особливості інституціоналізації громадянського суспільства України в умовах воєнного стану. *Політичне життя*. 2024. № 1. С. 40–44. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.1.6>
5. Крицкалюк Н.І. Інституціоналізація громадянського суспільства як основний критерій демократичного розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. Вип. 1. С. 61-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_1_20
6. Круглашов А.М. Громадські Ради як комунікатор між владою та організованою громадськістю: регіональний досвід та потенціал розвитку. *Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці: аналітична доповідь*. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Derzhava-i-hromadianske-suspilstvo-v-Ukraini-poshuk-kontseptsii-spivpratsi-2013.pdf>
7. Наконечна Г. Я., Зінкевич В. К. Місцеве самоврядування в умовах воєнного стану. *Історико-правовий часопис*. 2023. Том 21. № 2. С. 43–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/6>
8. Петровський П.М., Дробот І.О., Дзяна Г.О., Федорчак О.В. Публічно-управлінські детермінанти демократичного розвитку України в умовах війни. Монографія,. *Львів: ЛА «Піраміда»*, 2024. С. 172 <https://lpnu.ua/sites/default/files/2025/1/28/paragraphs/65921/monografiya-petrovskiy.pdf>
9. Пирога І.С., Пирога М.І. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 77. Ч. 1. С. 117–123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.18>
10. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
11. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
12. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
13. Сейко Н. А., Захаріна Т. Громадянське суспільство як суб'єкт формування системи реінтеграції ветеранів. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10 (2). С. 167–177. DOI: 10.25128/2520-6230.23.2.2
14. Струк Н. П. Особливості забезпечення економічної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-05-01>
15. Тищенко Ю. А., Литвиненко О. М., Михайлова О. Ю., Каплан Ю. Б., Горелов Д. М., Корнієвський О. А., Палій Г. О., Пеліванова Н. І.. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року, аналіт. доп. / Київ. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/block_grom_susp.pdf
16. Цимбалюк, В. Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану. Наукові праці Київського авіаційного інституту. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2023, 1(66), 46–54. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.66.17416>

17. Ednannia. Ukrainian civil society under the war. A report based on the findings of the study. Kyiv, January 2023. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf>

18. Mezentsev K., Mezentsev O. War and the city: Lessons from urbicide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*. 2022. № 93(3). P. 495–521. URL: <https://open.icm.edu.pl/bitstreams/aebb0bee-4b9c-46e1-9c28-fac3567b49bb/download>

19. OECD. Building Trust to Reinforce Democracy. Paris: OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/building-trust-to-reinforce-democracy_b407f99c-en/full-report.html

20. United Nations Human Rights Council. Civil society space: Report of the Secretary-General. A/HRC/32/20. 11 April 2016. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/32/20>

Стаття надійшла до редакції 19.10.2025

Стаття рекомендована до друку 20.11.2025

Опубліковано 30.12.2025

Anastasiia Zhornytska, PhD student at the Department of Public Administration and Civil Service, Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0003-6305-5447> e-mail: lozovaya.ai@ukr.net

IMPLEMENTATION OF STATE POLICY ON THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY AT THE REGIONAL LEVEL UNDER MARTIAL LAW

Annotation. The article is devoted to the analysis of the implementation of state policy for the development of civil society at the regional level in the context of martial law in Ukraine. The impact of full-scale war on public administration practices in the regions, the transformation of administrative powers, and changes in the formats of interaction between public authorities and civil society organizations are examined. It is argued that martial law significantly changes the conditions for the implementation of state policy, strengthening security priorities and at the same time highlighting the need to maintain minimum democratic standards at the local level. It has been shown that opportunities for participation and forms of interaction depend on the security status of the territory: in frontline and high-risk regions, rapid response management decisions prevail; in de-occupied and affected communities, issues of recovery and social support are central; while in relatively safe regions, there is still potential for consultation, partnerships, and resident engagement. It has been established that the main risks to democratic standards arise when temporary restrictions are insufficiently justified, there are no defined time limits for their application, and feedback is limited. It has been proven that the effective implementation of state policy for the development of civil society in a state of martial law requires the introduction of clear and predictable regional procedures for interaction that combine security requirements with openness, accountability, and accessible channels of communication. It is concluded that institutionalizing such approaches at the regional level contributes to maintaining trust in public authorities, increases the effectiveness of management decisions, and creates the conditions for the further development of civil society in Ukraine.

Keywords: *public policy, civil society, regional level, martial law, public administration, participation, accountability.*

In cites: Zhornytska, A. Ih. (2025). Implementation of state policy on the development of civil society at the regional level under martial law. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (80), 271–288. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2025-2-16> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Hvozdk O., Chornohub N., Hvozdozych Yu., Kebalo V., & Petrenko-Lysak A. (2022). Doslidzhennia "Vplyv voiennoho stanu na hromadsku uchast v Ukraini". Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85> [in Ukrainian].
2. Dorofieiev O. V., & Dubynka O. M. (2022). Osoblyvosti funktsionuvannia ta potentsial mistsevoho samovriaduvannia v umovakh voiennoho stanu. Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky ta prava, pp.100–104. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/45284> [in Ukrainian].
3. Zakharchenko V. I. (2025). Zminy v rehionalnii politytsi Ukrainy yak vidpovid na vykylyky viiny ta potreby vidnovlennia vid yii naslidkiv. *Economic Journal Odessa Polytechnic University*, 1(31). DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.01.2025.2> [in Ukrainian].
4. Korniiievskiyi, O. A. (2024). Osoblyvosti instytutsionalizatsii hromadianskoho suspilstva Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Politychne zhyttia*, 1, 40–44. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.1.6> [in Ukrainian].
5. Krytskaliuk, N. I. (2014). Instytutsionalizatsiia hromadianskoho suspilstva yak osnovnyi kryterii demokratychnoho rozvytku. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filosofiia. Politolohiia*, 1, 61–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2014_1_20 [in Ukrainian].
6. Kruhlashov, A. M. (2013). Hromadski rady yak komunikator mizh vladoiu ta orhanizovanoi hromadskistiu: rehionalnyi dosvid ta potentsial rozvytku. Derzhava i hromadianske suspilstvo v Ukraini: poshuk kontseptsii spivpratsi: analitychna dopovid. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Derzhava-i-hromadianske-suspilstvo-v-Ukraini-poshuk-kontseptsii-spivpratsi-2013.pdf> [in Ukrainian].
7. Nakonechna, H. Ya., & Zinkevych V. K. (2023). Mistseve samovriaduvannia v umovakh voiennoho stanu. *Istoryko-pravovyi chasopys*, 21, 2, 43–48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/6> [in Ukrainian].
8. Petrovskiyi, P. M., Drobot, I. O., Dziana, H. O., & Fedorchak, O. V. (2024). Publichno-upravlinski determinanty demokratychnoho rozvytku Ukrainy v umovakh viiny. Monohrafiia. Lviv: LA "Piramida". 172. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2025/1/28/paragraphs/65921/monografiya-petrovskiy.pdf> [in Ukrainian].
9. Pyroha, I. S., & Pyroha, M. I. (2023). Rol mistsevoho samovriaduvannia u vidbudovi v umovakh voiennoho chasu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 77, 1, 117–123. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.18> [in Ukrainian].
10. Pro hromadski obiednannia: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 No. 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> [in Ukrainian].
11. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 No. 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.08.2020 No. 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

13. Seiko, N. A., & Zakharina, T. (2023). Hromadianske suspilstvo yak subiekt formuvannia systemy reintehratsii veteraniv. *Social Work and Education*, 10(2), 167–177. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.2> [in Ukrainian].

14. Struk, N. P. (2023). Osoblyvosti zabezpechennia ekonomichnoi spromozhnosti terytorialnykh hromad Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*, 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-05-01> [in Ukrainian].

15. Tyshchenko, Yu. A., Lytvynenko, O. M., Mykhailova, O. Yu., Kaplan, Yu. B., Horielev, D. M., Kornievskiy, O. A., Paliy, H. O., & Pelivanova, N. I. (2021). Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: shliakh protiahom 30-ty rokiv ta kluchovi aspekty 2021 roku. *Analychna dopovid*. Kyiv. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/block_grom_susp.pdf [in Ukrainian].

16. Tsymbaliuk, V. I. (2023). Vzaiemodiia orhaniv vlady z instytutamy hromadianskoho suspilstva: spetsyfika v umovakh voiennoho stanu. *Yurydychnyi visnyk*, 1(66), 46–54. URL: <https://jrnL.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/17416> [in Ukrainian].

17. Ednannia. (2023). Ukrainian civil society under the war. A report based on the findings of the study. Kyiv, January 2023. URL: <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf> [in Ukrainian].

18. Mezentsev, K., & Mezentsev, O. (2022). War and the city: Lessons from uricide in Ukraine. *Czasopismo Geograficzne*, No. 93(3), pp. 495–521. DOI: <https://doi.org/10.12657/czageo-93-20> [in Ukrainian].

19. OECD. (2022). Building Trust to Reinforce Democracy. Paris: OECD Publishing. URL: https://www.oecd.org/en/publications/building-trust-to-reinforce-democracy_b407f99c-en/full-report.html

20. United Nations Human Rights Council. (2016). Civil society space: Report of the Secretary-General. A/HRC/32/20, 11 April 2016. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/32/20>

The article was received by the editors 19.10.2025

The article is recommended for printing 20.11.2025

Published 30.12.2025